

БОЛАЛАР ҲУҚУҚЛАРИ ВА МАНФААТЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШНИНГ ХАЛҚАРО ВА МИЛЛИЙ НОРМАЛАРИ

*Садиров Абдоржон Хусанбоевич – Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги
Судьялар олий мактаби тингловчиси.*

*Ортиқова Дилфуза Юсубжоновна – Фуқаролик ишлари бўйича
Наманган туманлараро судининг судьяси.*

Аннотация: Мазкур мақолада болалар ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилишнинг халқаро ва миллий ҳуқуқий асослари таҳлил қилинган. Болалар ҳуқуқларининг тарихий ривожланиши, халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар, жумладан, БМТнинг Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенцияси ва унинг Ўзбекистон қонунчилигидаги ифодаси кўриб чиқилган. Шунингдек, Ўзбекистонда болалар ҳуқуқларини таъминлашга қаратилган миллий қонунлар, давлат дастурлари ва ташкилий механизмлар ҳақида маълумот берилган. Болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш жамият тараққиётида муҳим аҳамият касб этиши таъкидланган.

Калит сўзлар: Болалар ҳуқуқлари, халқаро ҳуқуқ, миллий қонунчилик, БМТ конвенцияси, ижтимоий ҳимоя, таълим ҳуқуқи, Ўзбекистон қонунчилиги, болалар манфаатлари, ҳуқуқий кафолатлар, давлат дастурлари.

Кириш

Болаларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш жамиятнинг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади. Бу масала халқаро ва миллий меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда кенг ёритилган бўлиб, болаларнинг ижтимоий ҳимояси, таълим олиш ҳуқуқи, соғлом ривожланиши ва ҳуқуқий кафолатлари таъминланган. Ушбу мақолада болалар ҳуқуқларининг тарихий ривожланиши, халқаро ҳуқуқий асослари ва Ўзбекистондаги миллий қонунчиликдаги ифодаси таҳлил қилинади.

1. Болалар ҳуқуқларининг тарихий ривожланиши

Марказий Осиё давлатларида қадимдан болалар манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган ижтимоий-ҳуқуқий муносабатлар шаклланган. Буюк комусий манбалардан бири ҳисобланган "Авесто" да болаларнинг ҳуқуқлари ва манфаатлари кенг ёритилган. Мазкур манбада оила ва никоҳ муносабатлари, болалар тарбияси, соғлом ўсиши ва ривожланишига оид ҳуқуқий меъёрлар мавжуд.

Зардуштийлик таълимотида болаларнинг ҳуқуқлари, уларнинг ҳаётга бўлган ҳуқуқи, тарбия ва таълим олиш масалалари мустаҳкамланган. Масалан, "Авесто" да боланинг соғлом туғилиши, унинг етук инсон сифатида тарбияланиши учун зарур шарт-шароитларни яратишга катта эътибор қаратилган.

Шунингдек, Амир Темур даврида ҳам болалар тарбияси, билим олиши ва маънавий камолотига катта эътибор қаратилган. "Темур тузуклари" да адолат ва қонун устуворлиги таъминланган ҳолда болаларнинг ҳуқуқлари ҳимояланганлиги таъкидланган.

2. Болалар ҳуқуқларининг халқаро-ҳуқуқий асослари

Бола ҳуқуқлари халқаро миқёсда биринчи марта 1924 йилда Женевада қабул қилинган Бола ҳуқуқлари декларациясида эътироф этилган. Ушбу декларация болаларнинг меҳнат ва қулликдан ҳимоя қилиниши, таълим олиш ҳуқуқи ва ижтимоий ҳимояланишини назарда тутган.

1989 йилда БМТ Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги Конвенцияни қабул қилди. Бу ҳужжат болаларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича халқаро стандартларни белгилаб берди. Конвенция болаларнинг яшаш, ривожланиш, таълим ва уларни зўравонликдан ҳимоя қилиш каби асосий ҳуқуқларини ўз ичига олади.

3. Ўзбекистонда болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилишнинг миллий механизмлари

Ўзбекистон Республикаси 1992 йил 9 декабрда БМТнинг Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенциясини ратификация қилди. Шундан сўнг

болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича бир қатор миллий қонунлар ва ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди:

- **"Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида"ги Қонун (2008 йил)** – болаларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлашнинг ҳуқуқий механизмларини белгилаб беради.
- **"Таълим тўғрисида"ги Қонун** – ҳар бир боланинг таълим олиш ҳуқуқини кафолатлайди.
- **"Оила кодекси"** – болаларни оилада ҳимоя қилиш ва уларнинг қонуний манфаатларини таъминлаш нормаларини ўз ичига олади.
- **"Болаларни зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида"ги Қонун (2024 йил)** – болаларга нисбатан зўравонликка барҳам бериш, уларни турли шаклдаги тазйиқ ва эксплуатациядан ҳимоя қилишга қаратилган.
- **"Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида"ги Қонун** – етим болалар ва ота-она қарамоғидан маҳрум бўлган болаларнинг ҳуқуқларини таъминлашга қаратилган.
- **"Жиноят кодекси" ва "Маъмурий жавобгарлик тўғрисида"ги кодекслар** – болаларга нисбатан жиноятлар учун жавобгарлик чораларини белгилайди.
- **"Меҳнат кодекси"** – болалар меҳнатига доир ҳуқуқий чекловлар ва ҳимоя механизмларини ўз ичига олади.

Шунингдек, Ўзбекистонда болалар ҳуқуқларини таъминлаш мақсадида давлат ва нодавлат ташкилотлар ҳамкорликда фаолият юритмоқда. Болалар меҳнати ва зўравонликдан ҳимоя қилиш, уларга муносиб турмуш шароитларини яратиш борасида қатор давлат дастурлари амалга оширилмоқда.

Хулоса

Болалар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш инсоният тараққиётининг муҳим қисми ҳисобланади. Тарихий жараёнларда ҳам, замонавий халқаро ва миллий ҳуқуқий нормаларда ҳам болаларнинг манфаатлари устувор аҳамият касб этган. Ўзбекистонда болалар ҳуқуқларини таъминлаш мақсадида халқаро стандартларга мувофиқ кенг қамровли ҳуқуқий база шакллантирилган. Бундай

ислохотлар болаларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш, уларни ҳар томонлама ривожлантириш ва жамиятда муносиб ўрин эгаллашига хизмат қилади.